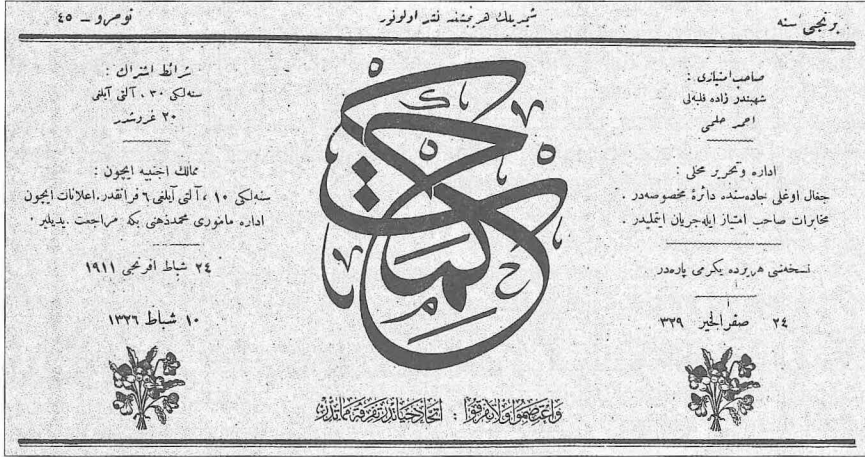

Hikmet gazetesinin 24 Safer 1329 (24 Şubat 1911) tarihli 45. sayısının başlığı

had hayattır, tefrika memattır" cümlesi yer almaktadır.

Gazetenin yönetime karşı henüz açık bir muhalefete geçmediği bu dönemde sayfalarında fikrî yazı ve tefrikalar yer almıştır. "İcmâl-i Siyâsî, Hikemiyat, İctimâiyat, İktisâdiyat, Felsefe-i Asır, Tasavvuf-ı İslâmî" başlıkları arasında başlıca şu yazılar dikkati çeker: "Tasavvuf-ı İslâmî ve Fünûn-ı Cedîde ve Felsefe", "Bâtînîler: İblis İzzeddin Behmen", "Din, Hikmet ve Fen Karşısında Feminizm", "Âlem-i İslâm'ın Zaaf ve Kuvveti", "Edebiyyât-ı Mutasavvifâne".

Yazılardan çoğunun muharriri olan Ahmed Hilmi'den başka gazetede Yunus Nâdi (Abalıoğlu), Ömer Fevzi (Mardin), Ali Haydar, Ahmed Hamdi (Akseki), Ahmed Agayef (Ağaoğlu), Şerefeddin (Yaltkaya) gibi bazı yazarların makaleleri de bulunmaktadır. Pek çok sayıda ise yarım sayfa hacminde Farsça bir makale yer almıştır. İstek üzerine bazı sayıları ikinci defa basılan Hikmet Girit için, Batılı bir yazarın İslâm dinine ve peygamberine haksız yere dil uzatmasına karşı ve Almatu (Almatı) felâketzedegânına yardım amacıyla felâket nûshalar çıkarmış, ayrıca Osmanlı donanmasını güçlendirmek için çeşitli yardım kampanyalarını teşvik etmiştir. Gazete kısa zamanda Osmanlı toprakları dışındaki İslâm ülkelerinde de büyük ilgi görmüş ve bu ülkelerden gelen müslüman seyyahlar matbaayı ziyaret etmişlerdir. Hikmet, 74. sayısında yayımlanan (14 Eylül 1911) "Halife ve Padişahımız Hazretlerine, Hey'et-i Teşriyye ve İcrâiyyeye Açık Arzıhal" başlıklı yazıdan dolayı

77. sayıdan (28 Eylül 1911) sonra kapatılmıştır.

Şehbenderzâde Ahmed Hilmi bu arada, ilk sayısını 26 Ağustos 1911'de çıkardığı Millet ile Musâhabe adlı günlük bir gazete yayımına girişmiştir. On beş sayı yayımlanan bu gazete ile muhalefeti sertleşen Ahmed Hilmi'nin bundan sonraki gazetelerinde konuların ağırlığının giderek siyasete doğru kaydığı görülmektedir. O haftalık Hikmet henüz kapanmadan aynı ad altında 9 Eylül 1911'den itibaren günlük bir gazete çıkarmaya başlamıştı. Ancak gazete, iktidardaki İttihat ve Terakkî Fırkası'na karşı yaptığı sert tenkitleri sebebiyle bir buçuk ay içinde beş defa kapatılmış ve her defasında kısa sürelerle ve farklı adlarla yeniden çıkmıştır. Böylece 14. sayıda kapanan günlük Hikmet yerine 24 Eylül 1911'de mizahî karakterde Coşkun Kalender adıyla bir, 27 Eylül'de Münakaşa adıyla iki, 2 Ekim'de Kanad adıyla beş, 8 Ekim'de Nimet adıyla iki sayı çıkıp kapatılan dergileri yayımlayan Ahmed Hilmi, 9 Ekim 1911'de dergisi ve matbaası süresiz kapatılarak önce Kastamonu'ya, oradan da Hüdâvendigâr (Bursa) vilâyetine sürülmüştür. On ay sürgünde kaldiktan sonra İttihatçılar'ın iktidardan uzaklaştırılması üzerine affedilip İstanbul'a dönen Ahmed Hilmi 1 Ağustos 1912'de Hikmet'in 1. sayısını yine günlük gazete olarak yayım hayatına koymuşsa da 25 Ekim 1912 tarihli 84. sayısıyla gazete kendiliğinden kapanmıştır (gazetede yer alan bazı yazıların konuları ve özetleri için bk. Ekici, s. 94-115).

Ahmed Hilmi bu gazetelerde A. H., F. A. H. kısaltmaları ve *** işaretinden başka tasavvufî yazılarında Şeyh Mihridîn Arûsî, mizahî yazılarında Coşkun Kalender ve Kalender Gedâ Özdemir, millî ve hamâsî şiirlerinde Özdemir gibi takma adlar kullanmıştır. Bilhassa Özdemir imzalı şiirleriyle Türk-İslâm birliğine, hatta Ziya Gökalp'ten önce zımnen bir Turan ülküsüne yaklaşan Şehbenderzâde'nin Hikmet gazetesi, döneminin siyasî akımlarından Türkçülüğe ilgisiz kalmamakla beraber ağırlıklı olarak İslâmcılık akımının önemli yayım organlarından biri olmuştur.

Hikmet'in ilk dönemine ait tam koleksiyonu Hakkı Tarık Us ve Beyazıt Devlet kütüphanelerinde mevcuttur. Bu dönemden sonra kapanmaları ve yeniden çıkışları ile adı ve sayı sıralaması karışıklık gösteren gazete, bazı eksiklerle Hakkı Tarık Us Kütüphanesi ve İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı'nda bulunmaktadır. Yine Şehbenderzâde'nin çıkardığı İttihâd-ı İslâm da İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı'ndadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Şehbenderzâde Ahmed Hilmi, *İslâm Tarihi* (İstanbul 1326), İstanbul 1982, Ziya Nur'un önsözü, s. XIX-XXIII; a.mlf., *Huzûr-ı Akl ü Fende Maddiyyûn Meslek-i Dalâleti* (haz. Sadık Albayrak), İstanbul 1974, hazırlayanın önsözü, s. 14-21; Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, İstanbul 1979, s. 287; Hasan Duman, *Katalog*, s. 154-155; Süleyman Hayri Bolay, *Türkiye'de Ruhçu ve Maddecî Görüşün Mücadelesi*, Ankara, ts., s. 194-197; a.mlf., "Ahmed Hilmi, Şehbenderzâde", *İBA*, I, 118-119; İsmail Kara, *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi*, İstanbul 1986, I, 3-4; a.mlf., *İslâmcıların Siyasî Görüşleri*, İstanbul 1994, s. 38-39, 55, 72-73, 128-129, 213-214; Zekeriyâ Uludağ, *Şehbenderzâde Ahmet Hilmi ve Spiritüalizm*, Ankara 1996; Mehmet Zeki Ekici, *II. Meşrutîyet Devri Fikir Adamı Şehbenderzâde Filibeli Ahmet Hilmi: Hayatı ve Eserleri* (doktora tezi, 1997, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü), s. 94-115, 132-137; Mustafa Kara, "Cumhuriyet Öncesi Tasavvufî Yayın Organları ve Cemiyetler", *Hareket*, sy. 8, İstanbul 1979, s. 8; Fevziye Abdullah Tansel, "Şehbenderzâde Ahmed Hilmi'nin Özdemir Mahlasıyla Yayımladığı Türklük-İslâmlık ve İslâm Birliği Mefkûresini Müdafaa Ettiği Şiirleri", *TDA*, sy. 12 (1981), s. 149-171.

ATILLA ÇETİN

HİKMET, Ali Asgar
(1893-1980)

Devlet adamı, edebiyatçı ve şair.

Şiraz'da doğdu. Haşmetü'l-memâlik Ahmed Ali-i Müstevfî'nin oğludur. Öğrenimine Medrese-i Kadîme-i Mansûriyye'de başladı. 1915'te Tahran'a giderek tanın-

miş âlimlerden ders aldı. Tahran Amerikan Koleji'nden mezun olduktan sonra Eğitim Bakanlığı'nda çalışmaya başladı (1919). 1925 yılında bu bakanlıkta müfettişliğe tayin edildi. Bir süre bu görevde bulunduktan sonra 1927'de Adalet Bakanlığı'na geçti. 1930'da hukuk alanında incelemeler yapmak ve tahsilini tamamlamak üzere Avrupa'ya gitti. 1932 yılında Sorbonne Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'ni bitirdi. 1934'te Tahran'a çağrılarak Eğitim Bakanlığı'nda bir göreve tayin edildi, ayrıca Tahran Üniversitesi'nde İran edebiyatı dersleri vermeye başladı. 1935 yılında Tahran Üniversitesi rektörlüğüne getirildi. UNESCO İran Komisyonu ve Millî Eserler Kurumu başkanı olarak görev yaptı. Bir süre Dışişleri bakanlığı ve bakanlık müsteşarlığı görevlerini yürüten Hikmet 1953'te Hindistan büyükelçiliğine tayin edildi. Lahor, Delhi ve Aligarh üniversiteleri tarafından kendisine fahri doktor unvanı verildi. Daha sonra emekliye ayrıldı (1957). Ali Asgar Hikmet özel kütüphanesindeki zengin yazma ve basma kitap koleksiyonunu Tahran Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kütüphanesi'ne bağışladı. Tahran'da vefat eden Hikmet Şîraz'da defnedildi.

Eserleri. A) Telif Eserleri: *Uşûl-i Fenn-i Münâzara* (Tahran 1316 hş.); *Mu'tâlâ'a-i Ta'tbîkî-yi Romeo vü Juliet bâ Leylâ vü Mecnûn* (Tahran 1317 hş.); *Dersî ez Dîvân-ı Hâfîz* (Tahran 1319-1320 hş.); *Zindegî-yi Câmî* veya sadece *Câmî* (Tahran 1322, 1363 hş.); M. Nuri Gencosman tarafından *Câmî, Hayatı ve Eserleri* adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir [3. baskı, İstanbul 1991]; *Risâle der Bâb-ı Emîr 'Alî Şîr Nevâ'î* (Tahran 1326 hş.); *Pârsî-yi Nağz* (Tahran 1330 hş.); *Emşâl-i Kur'ân* (Tahran 1333 hş.); *Nağş-i Pârsî ber Ehçâr-i Hind* (Kalküta 1957; Tahran 1338 hş.); *Serzemîn-i Hind* (Tahran 1337 hş.); *Nüh Güftâr der Târih-i Edyân* (Şîraz 1339 hş.; Tahran 1341 hş.); *İslâm ez Nazargâh-i Dânişmendân-i Ğarb* (Tahran 1340 hş.). Ali Asgar Hikmet'in divanı Sâdât-ı Nâsirî tarafından *Sûhan-i Hikmet* adıyla yayımlanmıştır (Tahran 1351 hş.).

B) Tercümeleri. Nikola Haddâd-ı Mîsrî, *Râh-i Zindegânî* (Tahran 1346 hş.); Shakespeare, *Efsâne-i Dilpezhîr* (Tahran 1321 hş.); Shakespeare, *Penç Dram* (Tahran 1321 hş.); E. Browne, *ez Sa'dî tâ Câmî* (E. Browne'nin *Literary History of Persia* adlı eserinin III. cildinin çevirisidir [Tahran 1327 hş.]). Kalidasa, *Şakuntalâ yâ*

Enguşter-i Gumşude (V. yüzyılda yaşayan Hint şairi Kalidasa'nın Sanskrit edebiyatının şaheserlerinden *Abhicnanaşakuntala* adlı oyununun çevirisidir [Bombay 1336 hş.]); L. Tolstoy, *Restâhîz* (Tahran 1339 hş.); Edward Şier, *Elvâh-i Bâbil* (Tahran 1341 hş.); Corcî Zeydân, *Emîn u Me'mûn* (Tahran, ts.).

Reşidüddîn-i Meybûdî'nin, Hâce Abdullah-ı Ensârî'nin tefsiri olarak da bilinen *Keşfû'l-esrâr ve 'uddetü'l-ebrâr* (Tahran 1331-1339/1952-1960) adlı on ciltlik eseriyle Ali Şîr Nevâ'î'nin *Mecâlisü'n-nefâis*'ini (Tahran 1323 hş.) neşre hazırlayan Ali Asgar Hikmet'in dergilerde yayımlanmış çok sayıda makalesi bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Reşid-i Yâsimî, *Edebiyyât-ı Mu'âşır*, Tahran 1316 hş., s. 41-44; *Nuḥustîn Kongre-i Nüvisen-degân-ı İran Tirmah* 1325, Tahran 1326 hş./1947, s. 11-40; Abdülhamîd-i Halhâlî, *Tezkire-i Şu'arâ-yi Mu'âşır-ı İran*, Tahran 1333 hş., s. 75-80; M. Bâkır-ı Burkaî, *Sûhanverân-ı Nâmî-i Mu'âşır*, Tahran 1951, II, 1171-1175; Hânâbâ, *Fihrist*, I-V, tür.yer.; a.mlf., *Mü'ellifin-i Kütüb-i Çâpî-yi Fârsî u 'Arabî*, Tahran 1342 hş./1963, IV, 450-460; Bozorgi Alavi, *Geschichte und Entwicklung der Modernen Persischen Literatur*, Berlin 1964, s. 183; Murtazâ Sultânî, *Fihrist-i Mecellehâ-yi Fârsî ez İbtidâ tâ Sâl-i 1320 Şemsî*, Tahran 2536 şş./1977, s. 38; Muhammed-i İshak, *Sûhanverân-ı Nâmî-yi İran der Târih-i Mu'âşır*, Tahran 1363 hş., II, 158-163; Abdürrefî Hâkîkât, *Ferheng-i Şâ'irân-ı Zebân-ı Pârsî*, Tahran 1368 hş., s. 173-174; Hüseyin-ı Âbidîni, *Şad Sâl-i Dâstânnüvisi der İran*, I-II, Tahran 1369/1990, tür.yer.

MEHMET KANAR

HİKMET-İ TEŞRÎ'

(bk. MAKÂSİDÜ'Ş-ŞERİA).

el-HİKMETÜ'L-HÂLİDE

(bk. CÂVÎDÂN-HİRED).

HİKMETÜ'L-İŞRÂK

(حكمة الإشراق)

İşrâkıyye ekolünün kurucusu Şehâbeddin es-Sühreverdî el-Maktûl'un (ö. 587/1191) en önemli eseri.

Müellifin çok sayıdaki eseri arasında kendisinden sonra en çok yankı uyandırmış olanıdır. Kitabın önemi İşrâkıyye ekolünün ilkelerini, yöntemini ve karakteristik özelliklerini filozofun öteki eserlerine

nisbetle en açık ve kapsamlı biçimde ortaya koymasından kaynaklanır. Bundan dolayı Sühreverdî'nin kurduğu sistem adını bu eserden almış ve filozofun kendisi de "şeyhülîşrâk" diye anılmıştır.

Filozof, *Hikmetü'l-İşrâk* da dahil olmak üzere başlıca eserlerini hayatının son on yılı içinde yazmıştır. *et-Telvîhât*, *el-Mukâvemât* ve *el-Meşârî'* ve *'l-mu'târahât* adlı eserlerinin, İşrâkî felsefeyi saf haliyle ortaya koyduğu *Hikmetü'l-İşrâk*'a hazırlık olmak üzere önce okunmasını tavsiye etmektedir (*el-Meşârî'*, s. 194). Sühreverdî, *el-Meşârî'* gibi *et-Telvîhât*'ı da "Meşşâî yöntem"le yazdığını (*Hikmetü'l-İşrâk*, II, 10) ve bu yöntemle metafiziğe dair bazı önemli konularda ulaşılabilecek felsefî seviyeye *el-Meşârî'* ile ulaştığını belirtmesine rağmen (*el-Meşârî'*, s. 401) her iki eserde de yeri geldikçe bu seviyeyi aşan İşrâkî bilgi türünün yahut kadim bir İşrâkî hikmet geleneğinin mevcudiyetine atıfta bulunmaktadır (*et-Telvîhât*, I, 2, 74, 106-109, 113, 121; *el-Meşârî'*, s. 452-453, 466, 487-488, 493, 506).

Hikmetü'l-İşrâk'ı 582 (1186) yılında tamamladığını müellif bizzat kaydetmektedir (s. 258). Meşşâî yöntemle yazdığı öteki üç eserinin yalnız okuma sırası bakımından değil yazılış tarihi bakımından da *Hikmetü'l-İşrâk*'tan önce olduğunu söylemek mümkündür (*el-Meşârî'*, s. 505). Fakat onun daha önce yazdığı bilinen kitaplarında *Hikmetü'l-İşrâk*'tan bahsetmesi (meselâ bk. *Kitâbü'l-Mukâvemât*, s. 192; *el-Meşârî'*, s. 194, 195, 401, 483-484, 494, 505; *el-Elvâhu'l-İmâdiyye*, s. 74; *Kelîmetü'l-Taşavvuf*, s. 117; *Leme'hât*, s. 175), bu eserini kaleme aldıktan sonra diğer eserleri de elden geçirip söz konusu atıfları ilâve etmesinden kaynaklanmış olmalıdır.

Bir mukaddime ile iki kısımdan oluşan *Hikmetü'l-İşrâk*'ın mukaddimesi, eserin dayandığı felsefe tasavvuruna genel bir çerçeve teşkil edecek ana fikirleri ihtiva etmekte ve kitabın yazılış gerekçesini ortaya koymaktadır. Burada ayrıca eserin metodolojik karakterini de açık şekilde görmek mümkündür. Sühreverdî, kitabındaki görüşlerin akli istidlâller neticesinde oluşturulmuş fikirler olmayıp zevke yahut mânevî tecrübe mahiyetindeki bilgilere dayandığını, eserde yer alan kanıtların ise arkadan geldiğini belirtmektedir. Ancak bu, akli delille temellendirilmeden bırakılmış tezlerin kuşku götürür olduğu anlamına gelmez. Zira kaynağını